

Research Articles

การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชน กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนปั้นหม้อ เขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

Analysis of Occupational Group Development Guidelines in Community: a Case Study of the Pottery Making and Painting Community Enterprise at Ban Phiphithaphan, Ban Chiang Sub-district, Nong Han District, Udon Thani Province

กฤษณพัฒน์ จันทร์ทาทุล¹ และ ชุตีพงศ์ คงสันเทียะ^{2,*}

Kritsanaphat Juntratoon¹ and Chutipong Khongsanthia^{2,*}

¹ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี; Social Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Udon Thani Rajabhat University; email: contactwithkrit@gmail.com

² สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี; Social Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Udon Thani Rajabhat University; email: chutipong.kh@udru.ac.th

* Corresponding author email: chutipong.kh@udru.ac.th

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: 1) เพื่อศึกษาศักยภาพการพัฒนา และ 2) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชน
ปั้นหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

วิธีการศึกษา: ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ได้แก่ สมาชิกวิสาหกิจ
ชุมชนปั้นหม้อเขียนสี จำนวน 20 คน เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์แบบมี
ส่วนร่วม โดยใช้วิธีการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้า ร่วมกับการใช้เทคนิค SWOT Analysis และ TOWS
Matrix เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนา

ข้อค้นพบ: ศักยภาพสำคัญของวิสาหกิจชุมชน คือจุดแข็งด้านอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์ ความสามารถของผู้นำ การมีศูนย์
การเรียนรู้ที่มีกิจกรรมหลากหลาย การมีเครือข่ายกลุ่มอาชีพ และมีโอกาสด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก
นโยบายรัฐบาล และการเป็นแหล่งมรดกโลกและชุมชนท่องเที่ยว ส่วนปัญหาที่พบได้แก่ ข้อจำกัดของจำนวนบุคลากร
สถานที่ ระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ วัตถุดิบ ทรัพยากร และคู่แข่งจากผลิตเชิงอุตสาหกรรมและตลาดออนไลน์
ส่วนผลการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการจัดการกลุ่ม 2) ด้านเศรษฐกิจและ
การตลาด 3) ด้านผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ และ 4) ด้านความรู้และทักษะอาชีพของสมาชิก

การประยุกต์ใช้จากการศึกษา: นำไปวางแผนและออกแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนากลุ่มอาชีพในระยะเร่งด่วน ระยะ
กลาง และระยะยาว และใช้เพื่อวางแผนพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

คำสำคัญ: ศักยภาพ; แนวทางการพัฒนา; วิสาหกิจชุมชนปั้นหม้อเขียนสี; บ้านเชียง

Abstract

Purpose: 1) To study the development potential and 2) to analyze development approaches for the Pottery Making and Painting Community Enterprise in Ban Phiphitthaphan, Ban Chiang Sub-district, Nong Han District, Udon Thani Province.

Methodology: This study employed qualitative research methodology using purposive sampling to select 20 key informants from members of the colored pottery community enterprise. Data were collected through in-depth interviews, focus group discussions, and participant observation. Triangulation method was used for data verification and analysis, combined with SWOT Analysis and TOWS Matrix techniques to analyze development approaches.

Findings: The key potential of the community enterprise includes strengths in product identity, leadership capabilities, the presence of a learning center with diverse activities, occupational group networks, and opportunities from external support agencies, government policies, and being a World Heritage site and tourist community. Problems identified include limitations in personnel, facilities, knowledge transfer systems, raw materials, resources, and competition from industrial products and online markets. The analysis of occupational group development approaches revealed four dimensions: 1) group management development, 2) economic and marketing development, 3) product and packaging development, and 4) member knowledge and occupational skills development.

Applications of this study: The findings can be used to plan and design activities for occupational group development in short-term, medium-term, and long-term phases, and to plan the development of occupational group networks by local administrative organizations in the area.

Keywords: Potential; Development approaches; the Pottery Making and Painting Community Enterprise; Ban Chiang

1. บทนำ

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและสังคมของทุกพื้นที่ในประเทศไทยเป็นความพยายามในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคน โดยครอบคลุมทั้งด้านการศึกษา การเรียนรู้อาชีพ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับฐานรากของสังคมสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง อยู่เย็นเป็นสุข เกิดการพึ่งตนเอง และเพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่นั้น ๆ (ศุภสิน วัตตพรหม, พระครูอรุณสุตาลังการ และไพรัตน์ ฉิมหาด, 2567) ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตล้วนเกี่ยวข้องกับการยกระดับศักยภาพอัตลักษณ์ชุมชนให้มีความโดดเด่น เป็นการเปลี่ยนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลายเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้ที่มั่นคง ทั้งนี้ยังรวมถึงการพัฒนาศักยภาพของผู้นำกลุ่มให้เป็นนักบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์ที่นำพาการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้นำนวัตกรรมที่สามารถกำหนดรูปแบบการทำงานอย่างมีส่วนร่วม รวมถึงยังต้องเสริมสร้างขีดสมรรถนะที่สามารถ

ตอบโต้กับพลวัตเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของโลกได้ โดยที่ยังก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนเป็นที่ตั้ง (วรรณพงศ์ ช่วยรักษา, 2560)

การดำเนินงานของกลุ่มอาชีพเป็นกลไกในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจฐานรากภายในชุมชน ที่เป็นผลมาจากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกในกลุ่มคนในชุมชน (ประเวศ วะสี, 2541) ผนวกกับในช่วงที่โลกเผชิญกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างมหาศาล โดยพบว่าหลังปี พ.ศ. 2563 เศรษฐกิจไทยหดตัวถึงร้อยละ 6.1 ซึ่งรุนแรงกว่าประเทศส่วนใหญ่ในโลกที่มีค่าเฉลี่ยเพียงร้อยละ 3.5 โดยเฉพาะภาคการท่องเที่ยว ภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรม ดังนั้น การพัฒนาชุมชนอาชีพในชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะพลิกฟื้นประเทศจากวิกฤตดังกล่าวโดยการสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก ดังที่ระบุไว้เป็นประเด็นสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) ในหมุดหมายที่ 7 ว่าไทยจำเป็นต้องเร่งรัดปรับโครงสร้างเศรษฐกิจจากภาคการผลิตฐานรากในชุมชน เพื่อยกระดับความสามารถของผู้ประกอบการระดับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในการแข่งขันให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมการแข่งขันในเวทีโลกที่เข้มข้นขึ้น (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) นอกจากนี้ การพัฒนาชุมชนอาชีพในชุมชนยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 8 การส่งเสริมการจ้างงานและความเติบโตทางเศรษฐกิจ เป้าหมายที่ 9 การปรับโครงสร้างภาคการผลิตและบริการสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม และเป้าหมายที่ 16 การมุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม (ทักษิณา แสนเย็น, เรณูศรี ธนวัฒน์พงศ์ชัย, อนุชิต แสงทอง, เตือนใจ แสงทอง และณัฐจันต์ เสี่ยงโชคอยู่, 2568)

จากข้อมูลในแผนพัฒนาจังหวัดอุดรธานี 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) กำหนดให้ “การส่งเสริมและยกระดับการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันและความมั่นคงของเศรษฐกิจฐานราก” เป็นหนึ่งในประเด็นการพัฒนาของจังหวัด ตามเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดคือ “เมืองอัจฉริยะ ศูนย์กลางการค้าการลงทุน การท่องเที่ยว และโมบิลิตี้ในอนุภูมิภาคน้ำโขง” (กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดอุดรธานี, 2566) ในขณะเดียวกัน จังหวัดอุดรธานีก็มีศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เนื่องด้วยเพราะเป็นจังหวัดเดียวในประเทศไทยขณะนี้ที่มีแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่ถูกขึ้นทะเบียนโดยองค์เพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (UNESCO) ถึง 2 แห่ง ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อำเภอบ้านผือ และแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง อำเภอหนองหาน (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2567) ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้กลุ่มเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนในจังหวัดอุดรธานีมีการขยายตัวจำนวนมากเพื่อมารองรับกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น

เมื่อพิจารณาถึงแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียงนั้น นับได้ว่าเป็นมรดกโลกแห่งแรกของจังหวัดอุดรธานี ที่ถูกขึ้นทะเบียนโดยยูเนสโกตั้งแต่ พ.ศ. 2535 ซึ่งชุมชนโดยรอบแหล่งโบราณคดีปัจจุบันได้ขยายตัวเป็น 7 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1, 4, 6, 9, 11, 12 และ 13 และอยู่ภายใต้การดูแลของเทศบาลตำบลบ้านเชียง ซึ่งชุมชนบ้านเชียงเป็นชุมชนที่มีศักยภาพและความพร้อมด้านการท่องเที่ยวในทุกมิติ และมีผลการดำเนินงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์จนได้รับคัดเลือกเป็น “ชุมชนยลวิถี” ส่วนกลุ่มอาชีพในชุมชนที่ได้รับการจดทะเบียนจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพกับเทศบาลตำบลบ้านเชียง จำนวนทั้งหมด 15 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มทอผ้า กลุ่มผลไม้แปรรูป เครื่องดื่มไวน์กลุ่มแปรรูปผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์ กลุ่มแกะสลักไม้ กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์จากดินไทยและผ้าใยบัวศิลปะ กลุ่มจำหน่าย

ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ กลุ่มแปรรูปจากผ้า กลุ่มจักสาน กลุ่มกลองยาวพื้นบ้าน กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มแม่บ้านเกษตรบ้านเชียงก้าวหน้า กลุ่มตุ๊กตานางรำไทพวน กลุ่มแปรรูปไม้ไผ่ และ “กลุ่มปั้นหม้อเขียนสี” (สรัญญา เจริญศิริ และศรีณย์ เจริญศิริ, 2566) และหากเมื่อพิจารณาเฉพาะ “กลุ่มปั้นหม้อเขียนสี” แล้ว จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้สำรวจเบื้องต้นก็พบว่า เป็นกลุ่มอาชีพหนึ่งในชุมชนบ้านเชียงที่ปัจจุบันจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนในชื่อ “วิสาหกิจชุมชนปั้นหม้อเขียนสี” ตั้งอยู่บ้านพิพิธภัณฑสถาน หมู่ที่ 13 มีนายชาติรี ตะโจปะรัง เป็นประธานกลุ่ม ความน่าสนใจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้คือสามารถเชื่อมโยงอัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงโบราณที่โดดเด่นสู่การสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาอย่างครบวงจร ตั้งแต่ขั้นตอนการปั้น เผา วาดลวดลาย และจำหน่าย ทั้งยังประสบความสำเร็จในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ซึ่งได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัด ชาติ และนานาชาติ ในปัจจุบันทางกลุ่มได้ขยายพื้นที่เปิดเป็นศูนย์เรียนรู้ การเรียนรู้และจัดจำหน่ายของที่ระลึกแก่ผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยว ทั้งยังมีความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกทั้งที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง แต่ในขณะเดียวกันทางกลุ่มก็ยังเผชิญปัญหาและมีความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต ทั้งในด้านทรัพยากรคน ความรู้ ผลิตภัณฑ์ และรายได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาของวิสาหกิจปั้นหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑสถาน เพื่อที่จะได้ทราบถึงปัญหา ความต้องการ และกลยุทธ์การพัฒนากลุ่มอาชีพ อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพเพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนากลุ่มและชุมชนให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาศักยภาพการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนปั้นหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑสถาน ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

2.2 เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนปั้นหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑสถาน ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

3. ทบทวนวรรณกรรม/เอกสารงานที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนา

บุษบา หินเธาว์, รัตนา สิทธิวัฒน์, จงกล เพชรสุข, ธัญญาพร มาบวบ และสุรีย์พร แก้วหล่อ (2566) ได้นำเสนอถึงวิธีการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาในบริบทของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พบว่า เทคนิคการวิเคราะห์ศักยภาพ (SWOT Analysis) และกำหนดกลยุทธ์ (TOWS Matrix) เป็นวิธีการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาที่ช่วยเชื่อมโยงจากปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของกลุ่มอาชีพ สู่แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม โดยใช้ร่วมกับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เจาะจง การจัดสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ นอกจากนี้ จีราวรรณ สมหวัง และกรพินธุ์ กลิ่นเกสร (2567) ยังได้นำเสนอถึงวิธีการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพโดยการใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในแนวทางของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ได้แก่ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการใช้แบบสอบถาม ร่วมกับการตรวจสอบด้วยวิธีการสามเส้า (Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลศักยภาพการพัฒนาที่น่าเชื่อถือและเที่ยงตรงมากที่สุด โดยจำแนกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การวิเคราะห์สามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากเวลาและสถานที่ที่

แตกต่างกัน และการวิเคราะห์สามเส้าด้านวิธีการ (Methodological Triangulation) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากวิธีการได้มาที่แตกต่างกัน ซึ่งมีความเหมาะสมโดยเฉพาะหน่วยวิเคราะห์ที่เป็นกลุ่มอาชีพในชุมชน

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชนให้เข้มแข็ง

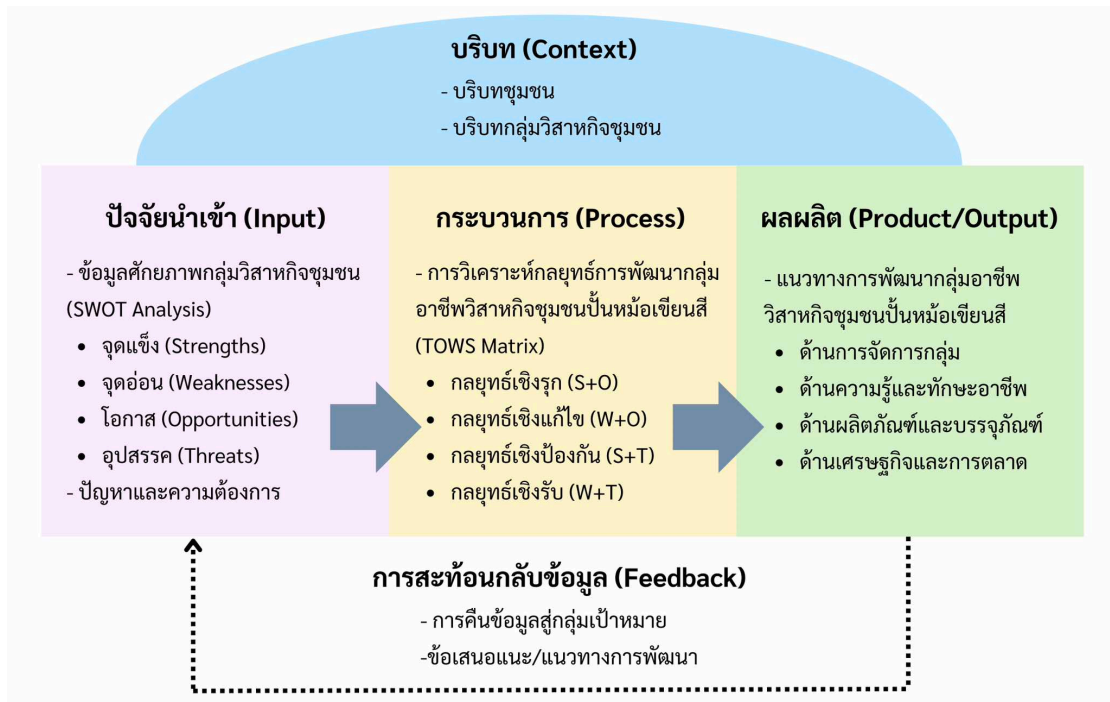
สนธยา ปานแก้ว (2567) ได้ชี้ให้เห็นถึง แนวทางการพัฒนาสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของกลุ่มอาชีพในชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ การกำหนดโครงสร้างกลุ่ม การวางแผนการดำเนินงาน การพัฒนาศักยภาพกลุ่มอาชีพ การพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลง การเพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ รวมถึงการขอรับรองสู่การจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน สำหรับ ชุตินพงศ์ คงสันเทียะ และชฎาล นาคใหม่ (2567) ก็ได้เสนอไว้ว่า แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ (1) ระยะเร่งด่วนคือ การพัฒนาโครงสร้างและจัดการกลุ่ม (2) ระยะกลางคือ การพัฒนาความรู้และทักษะอาชีพ และการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ และ (3) ระยะยาวคือ การพัฒนากลุ่มในด้านอื่น ๆ เช่น ด้านการเงิน การบัญชี การตลาดออนไลน์ การขยายเครือข่าย เป็นต้น นอกจากนี้ สุนัฐพิมล เคนเหลื่อม, รสिता ศาครี และอุมาวีดี เดชดำรง (2568) ได้นำเสนอถึงแนวทางการพัฒนาอาชีพในชุมชนให้เกิดความยั่งยืนว่าจำเป็นต้องสัมพันธ์กับทั้งปัจจัยภายใน ซึ่งหมายถึงปัญหาและความต้องการของกลุ่ม และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การตลาดรองรับ การพัฒนากลุ่มอาชีพจะต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ส่งเสริมการสร้างตลาดออนไลน์และสร้างแบรนด์ผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่น พร้อมทั้งพัฒนาทักษะการฝึกอบรม การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนากลุ่มให้พึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดและเพิ่มแรงงานใหม่ในกลุ่มซึ่งจะช่วยทำให้กลุ่มอาชีพเกิดความยั่งยืน

โดยสรุปแล้ว จากการทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่า ลักษณะของการการศึกษาศักยภาพกลุ่มอาชีพและการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชน ประการแรก คือ การใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ซึ่งเน้นการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เจาะจง ได้แก่ สมาชิกกลุ่มอาชีพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ประกอบกับการสังเกตการณ์และการสำรวจ เทคนิคการวิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มอาชีพที่นิยมใช้กันมากคือ SWOT Analysis และ TOWS Matrix ซึ่งจุดเด่นของกระบวนการวิจัยนี้คือ ทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกด้านศักยภาพที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด เนื่องจากการสะท้อนมาจากกลุ่มเป้าหมายเอง ประการต่อมา คือการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็นด้านหลัก ๆ ได้แก่ ด้านผู้นำกลุ่ม ด้านกำลังคน/ทรัพยากรคน ด้านโครงสร้างกลุ่ม ด้านการพัฒนาความรู้และทักษะกลุ่มอาชีพ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ แต่ในขณะเดียวกันก็อาจจะแตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชนและกลุ่มอาชีพ ได้แก่ ความเร่งด่วนหรือลำดับก่อน-หลังของการพัฒนาแต่ละด้าน ความพร้อมของกลุ่มและชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ฯลฯ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้พัฒนารอบการดำเนินการวิจัย โดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาและแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชนให้เข้มแข็ง โดยเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ ร่วมกับการใช้เทคนิคการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาและการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา (SWOT Analysis and TOWS Matrix) เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพ 4 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการจัดการกลุ่ม (2) ด้านความรู้และทักษะอาชีพ (3) ด้านผลิตภัณฑ์/บรรจุภัณฑ์ และ (4) ด้านเศรษฐกิจและการตลาด โดยมีกรอบเชื่อมโยงประยุกต์ใช้แบบจำลอง CIPP (CIPP Model) (เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2556) ในเพื่อให้เห็นถึงลำดับขั้นตอนการวิจัยอย่างชัดเจน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input)

กระบวนการ (Process) และ ผลผลิต (Product/Output) ที่สัมพันธ์กับบริบท (Context) ดังรายละเอียดกรอบดำเนินการวิจัยตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบการดำเนินวิจัย (ภาพโดยผู้วิจัย)

4. วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

4.1 กลุ่มเป้าหมาย ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ สมาชิกทั้งหมดของวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑ์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี จำนวน 20 คน ประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารวิสาหกิจชุมชน 5 คน (ประธาน รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิก) และกรรมการ/สมาชิกทั่วไป 15 คน

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) 2 เรื่อง ได้แก่ (1) เรื่อง บริบทชุมชนและความเป็นมาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี โดยใช้สอบถามกับประธานกลุ่มในการสัมภาษณ์เชิงลึก และ (2) เรื่อง ศักยภาพ ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑ์ โดยใช้ในการสนทนากลุ่ม

4.3 การตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ข้อมูล และวิธีการวิจัย โดยแบ่งเป็น

4.3.1 การตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ใช้การตรวจสอบความเที่ยงตรงกับเนื้อหาการวิจัย (Content Validity) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ประเด็นคำถามกับวัตถุประสงค์ โดยผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน

4.3.2 ตรวจสอบข้อมูลและวิธีการวิจัย ได้แก่ (1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์และสังเกตบุคคลที่ให้ข้อมูลที่หลากหลายในประเด็นเดียวกันหรือในเวลาที่แตกต่างกัน และ (2) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการ

ซึ่งใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลายในประเด็นเดียวกันโดยต้องได้ข้อมูลตรงกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ 3 วิธีการ ซึ่งสัมพันธ์กับการกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ดังนี้

4.4.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บข้อมูลบริบทชุมชน บริบทกลุ่ม และความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑ์ ซึ่งกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

4.4.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion: FGD) เพื่อเก็บข้อมูลบริบทกลุ่ม ข้อมูลศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑ์ ด้วยการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนา (SWOT Analysis) แบ่งออกเป็น จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค รวมถึงปัญหาและความต้องการในการพัฒนาของกลุ่ม จากนั้นจึงเป็นการระดมสมองเพื่อกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา (TOWS Matrix) ซึ่งมีเกณฑ์การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ (1) เป็นคณะกรรมการบริหารวิสาหกิจชุมชน และ (2) เป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในด้านวางแผน การบริหาร และจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จึงทำให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 5 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม (2 คน) เลขานุการ และเหรัญญิก

4.4.3 การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participation Observation) โดยได้รับการอนุญาตจากประธานกลุ่มและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ การลงพื้นที่ภาคสนามศึกษาบริบทกายภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและชุมชนบ้านพิพิธภัณฑ์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี การเข้าสังเกตการณ์และร่วมทำกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้วิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี รวมถึงชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งมีสมาชิกกลุ่มเข้าร่วมทั้งหมด 20 คน

4.5 ระยะเวลาและขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ระยะเวลาศึกษา 6 เดือน ระหว่างเดือนมิถุนายน – พฤศจิกายน พ.ศ. 2568 โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวม ดังนี้

4.5.1 ขั้นตอนกำหนดแผนปฏิบัติงาน มีการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่น่าเชื่อถือ การพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อดำเนินการขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ต่อสถาบันต้นสังกัด และมีการติดต่อขออนุญาตจากผู้นำชุมชน และหน่วยงานราชการในพื้นที่ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นจึงมีการเข้าพบกลุ่มเป้าหมาย เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ รูปแบบการเก็บข้อมูลและการดำเนินกิจกรรม ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย รวมถึงความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นแก่อาสาสมัครให้ได้รับทราบ

4.5.1 ขั้นลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยมีการเก็บข้อมูลภาคสนามของชุมชน และการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

4.5.2 ขั้นดำเนินการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนากลุ่มอาชีพ ได้แก่ การจัดสนทนากลุ่ม กิจกรรมระดมสมองเพื่อคิดกลยุทธ์การพัฒนากลุ่มอาชีพ และการสรุปผลการวิเคราะห์

4.5.3 ขั้นการสรุปผลและสะท้อนกลับข้อมูลสู่กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ การคืนข้อมูลผลการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพในรูปแบบแผ่นพับและคู่มือ การสรุปผลการวิจัย และการอภิปรายผล พร้อมทั้งนำเสนอข้อเสนอแนะการวิจัยในรูปแบบรายงานการวิจัย

4.6 การพิทักษ์สิทธิ์และจริยธรรมการวิจัย ผู้วิจัยได้ออกแบบโครงการวิจัยนี้โดยเป็นไปตามหลักการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือ Belmont Report ได้แก่ (1) หลักความเคารพในบุคคล (Respect for Person) โดยการให้ความยินยอมที่ได้รับข้อมูล (2) หลักคุณประโยชน์ไม่ก่ออันตราย (Beneficence) ซึ่งมีความเสี่ยงเล็กน้อยที่ไม่มากกว่าความเสี่ยงในชีวิตประจำวัน (Minimal Risks) และ (3) หลักความยุติธรรม (Justice) ในการคัดเลือก

อาสาสมัคร (Selection of Subject) โดยได้รับการรับรองโครงการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เลขที่รับรอง อว 0622.7/292 (เลขที่ยื่นขอ จย.มน.101/2568)

5. ผลการศึกษา

5.1 การศึกษาศักยภาพการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑ์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม พบว่า บริบทชุมชนบ้านพิพิธภัณฑ์ หมู่ที่ 13 แต่เดิมเป็นส่วนหนึ่งของบ้านศรีเชียงใหม่ หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านเชียง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนาข้าว และเลี้ยงปศุสัตว์ ทั้งนี้ จุดเปลี่ยนสำคัญของชุมชนเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2509 เมื่อ นายสตีเฟน บี ยัง (Stephen B. Young) นักสังคมศาสตร์ชาวอเมริกันได้รับชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากจากชาวบ้าน จึงนำไปกำหนดอายุโดยเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ โดยพบว่ามียุอายุประมาณ 5-7 พันปีก่อน จึงได้แจ้งไปที่กรมศิลปากรและมีการสำรวจขุดค้นใน พ.ศ. 2509 ทำให้พบโบราณวัตถุยุคก่อนประวัติศาสตร์จำนวนมาก ซึ่งกำหนดอายุอยู่ในช่วงราว ยุคสำริด-ยุคเหล็ก จากนั้นจึงมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง ใน พ.ศ. 2518 เพื่อจัดแสดงโบราณวัตถุและหลุมขุดค้นเหล่านั้น จนกระทั่งมีการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกของไทยโดยยูเนสโก ใน พ.ศ. 2535 (สถาบันราชภัฏอุดรธานี, 2546) จึงเป็นผลให้บริเวณบ้านศรีเชียงใหม่เดิมมีการขยายตัวของบ้านเรือนในชุมชน มีสัดส่วนของอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น (ได้แก่ ธุรกิจส่วนตัว และการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ) และมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ใน พ.ศ. 2538 จึงมีการแยกการปกครองบ้านพิพิธภัณฑ์ หมู่ที่ 13 ออกจากบ้านศรีเชียงใหม่ เหตุที่ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านพิพิธภัณฑ์” เนื่องจากเป็นที่ตั้งของ “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง” ปัจจุบันบ้านพิพิธภัณฑ์ อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลบ้านเชียง ทั้งยังได้รับเลือกเป็น “ชุมชนยลวิถี” เมื่อ พ.ศ. 2565 โดยกระทรวงวัฒนธรรมและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เนื่องจากมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สำหรับบริบทกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑ์ พบว่า มีพัฒนาการการรวมกลุ่มในช่วงหลังจากแยกตัวออกมาเป็นหมู่บ้าน ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ เพื่อรองรับแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก เช่น กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มทอผ้า กลุ่มจักสาน เป็นต้น โดยจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนใน พ.ศ. 2547 โดยนายชาติรี ตะโจ ประรัง เป็นประธานกลุ่ม ปัจจุบันมีสมาชิกประกอบด้วยประชาชนในหมู่บ้านพิพิธภัณฑ์จำนวน 20 คน มีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตสินค้าของที่ระลึกจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว โดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากรูปทรงและลวดลายโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบในแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ได้แก่ หม้อลายก้นหอย ลูกปัดหิน กำไร ฯลฯ แต่เนื่องจากนักท่องเที่ยวไม่สามารถนำโบราณวัตถุจริงกลับไปได้ ดังนั้นจึงเป็นการผลิตโดยการปั้น เเผา และวาดลวดลายจำลองขึ้นใหม่ ทั้งนี้รูปแบบการจัดจำหน่ายจะมีทั้งที่ขายหน้าร้าน (ณ ที่ทำการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน) ขายส่งให้กับร้านอื่น ๆ ในชุมชน รวมถึงขายส่งทางไปรษณีย์ ข้อมูลจากการสังเกตการณ์โดยผู้วิจัยพบว่า ปัจจุบันได้ทางกลุ่มได้เพิ่มพื้นที่เป็นศูนย์การเรียนรู้สาธิตการปั้นหม้อเขียนสีอย่างครบวงจรและการจัดแสดงนิทรรศการความรู้แก่นักท่องเที่ยว โดยได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่ ทั้งที่เป็นการส่งเสริมทางด้านวิชาการและการพัฒนาภาคธุรกิจ

ภาพที่ 2 บริบททางกายภาพและการจัดกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนปั้นหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์ (ภาพโดยผู้วิจัย)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มร่วมกับการใช้เทคนิค SWOT Analysis พบว่า ศักยภาพการพัฒนาสำคัญของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปั้นหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์ โดยแบ่งออกเป็นปัจจัยด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ศักยภาพจากปัจจัยภายใน ได้แก่

- จุดแข็ง (Strengths) มีรายละเอียดดังนี้

S1 = วิสาหกิจชุมชนกลุ่มปั้นหม้อเขียนสีมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ได้แก่ ภาชนะดินเผา ลายบ้านเชียง ลูกปัด ของเล่น รวมถึงของฝาก/ของที่ระลึกอื่น ๆ ที่สะท้อนลวดลายอัตลักษณ์ของบ้านเชียงอย่างโดดเด่น จนได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสินค้าที่บ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) โดยกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ เมื่อ พ.ศ. 2549

S2 = ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความสามารถในการสื่อสารทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมถึงมีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงวิชาการแก่ผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

S3 = สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีความสัมพันธ์ที่เข้มแข็ง เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนเดียวกันและมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ส่งผลให้การติดต่อสื่อสารและการประสานงานเป็นไปอย่างราบรื่น รวดเร็ว

S4 = ปัจจุบันสถานที่ตั้งวิสาหกิจชุมชนมีการปรับและประยุกต์รูปแบบกิจกรรมให้มีความหลากหลาย น่าสนใจ เพื่อดึงดูดและรองรับนักท่องเที่ยว/ผู้ที่สนใจที่มาศึกษาเยี่ยมชม ได้แก่ การจัดให้มีกิจกรรมลงมือปฏิบัติจริง (Workshop) หรือการประดิษฐ์ด้วยตนเองแบบ D.I.Y (Do It Yourself) รวมถึงนิทรรศการแสดงความรู้ทางโบราณคดีเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงในลักษณะ “ศูนย์เรียนรู้กลุ่มปั้นหม้อเขียนสี” เช่น กิจกรรมร้อยลูกปัดเป็นกำไร การเขียนลวดลายภาชนะดินเผา สาธิตการปั้นภาชนะดินเผา เป็นต้น

S5 = กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการจัดการเครือข่ายความร่วมมือด้านกิจกรรม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และทรัพยากรหรือวัสดุที่จำเป็น ตลอดจนเทคนิคงานหัตถกรรมกับกลุ่มอาชีพอื่น เช่น กลุ่มปั้นหม้อบ้านคำอ้อ หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านเชียง และศูนย์หัตถกรรมปั้นหม้อบ้านโค้งสวรรค์ จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นต้น

จุดอ่อน (Weaknesses) มีรายละเอียดดังนี้

W1 = วิสาหกิจชุมชนมีจำนวนบุคลากรที่จำกัด ซึ่งไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยวหรือคณะที่สนใจมาศึกษาดูงานที่มีจำนวนมาก

W2 = สถานที่ตั้งของวิสาหกิจชุมชนมีพื้นที่จำกัด อีกทั้งเครื่องมือและอุปกรณ์ในกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวมีจำนวนไม่เพียงพอ เมื่อมีนักท่องเที่ยวหรือคณะศึกษาดูงานมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ทำให้กลุ่มไม่สามารถรองรับกิจกรรมได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

W3 = วิสาหกิจชุมชนยังขาดความชัดเจนในด้านนโยบายถ่ายทอดองค์ความรู้และการบริหารงานสู่การผลิตผู้นำรุ่นใหม่ ซึ่งอาจเป็นมีผลต่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในอนาคต

2) ศักยภาพจากปัจจัยภายนอก ได้แก่

โอกาส (Opportunities) มีรายละเอียดดังนี้

O1 = มีหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาสนับสนุนทุนและพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ เช่น สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ที่ถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตและการออกแบบบรรจุภัณฑ์สมัยใหม่ผ่านการวิจัย รวมถึงสำนักงานพาณิชย์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สนับสนุนการประชาสัมพันธ์และเปิดโอกาสทางการค้าให้เข้าถึงลูกค้าทั้งในและต่างประเทศมากขึ้น

O2 = มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ตลอดจนบุคคลทั่วไปให้ความสนใจเยี่ยมชมและเข้าร่วมการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เป็นพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้สำหรับนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป

O3 = นโยบายการส่งเสริม Soft Power ของรัฐบาล เป็นผลผลักดันให้มีการเผยแพร่ “อัตลักษณ์บ้านเชียง” สู่สากล ตัวอย่างเช่น การจัดงาน SAWASDEE Seoul THAI FESTIVAL 2024: T-Pop Story ซึ่งจัดโดยสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโซล สาธารณรัฐเกาหลี รวมถึงร่วมมือกับบริษัทผลิตชุดกีฬาในการร่วมออกแบบชุดแข่งขันและชุดเดินทางนักกีฬาทีมชาติไทยในการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกครั้งที่ 33 ณ กรุงปารีส ฝรั่งเศส

O4 = บ้านพิพิธภัณฑวัตถุคัดเลือกให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีบ้านเชียง ภายใต้การส่งเสริมของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และ “ชุมชนยลวิถี” โดยกระทรวงวัฒนธรรมและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวมถึงการเป็นพื้นที่ของแหล่งมรดกโลก ทำให้มีแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้าร่วมกิจกรรมกับทางวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง

อุปสรรค/ภัยคุกคาม (Threats) มีรายละเอียดดังนี้

T1 = กระแสการตลาดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ที่สร้างคู่แข่งทางการตลาดจำนวนมาก ประกอบกับความสามารถของวิสาหกิจชุมชนที่ยังเข้าถึงการสร้างตลาดออนไลน์ได้ไม่เพียงพอ จึงเป็นอุปสรรคต่อการแข่งขันในตลาดออนไลน์ที่เข้มข้นและซับซ้อน

T2 = ผลกระทบจากการผลิตเชิงอุตสาหกรรม (Mass Production) ซึ่งเกิดการจากการกลุ่มอาชีพหรือร้านค้าอื่น ๆ ในชุมชนมีการแข่งขันและผลิตแบบระบบโรงงานครั้งละมาก ๆ และเหมือนกัน อาจส่งผลให้เกิดการลดทอนคุณค่าด้านอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ลวดลายบ้านเชียงของกลุ่มที่เป็นงานหัตถกรรมในระยะยาวได้

T3 = ทรัพยากรดินเหนียวซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิตและดำเนินกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนมีแนวโน้มลดลงอันเนื่องมาจากปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมและการใช้ประโยชน์จากที่ดิน (ที่ดินกลายเป็นพื้นที่ชุมชน) ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องในการผลิตและดำเนินกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนในอนาคต

ภาพที่ 3 สรุปการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์ โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis (ภาพโดยผู้วิจัย)

อย่างไรก็ตาม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสีแม้จะประสบความสำเร็จในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์สะท้อนได้จากการได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติต่าง ๆ เช่น รางวัล 10 สุดยอดผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบจากพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา (พ.ศ. 2565) รางวัลเหรียญเงินการประดิษฐ์ดินเหนียวอย่างสร้างสรรค์จาก Korea International Women Invention Exposition (พ.ศ. 2565) รวมถึงรางวัลระดับ “ดีมาก” การรับรองการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green Production) จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. 2563) แต่ผลจากการสนทนากลุ่มคณะกรรมการบริหารวิสาหกิจชุมชนนั้น พบว่ามีภาวะวิกฤตปัญหาและความต้องการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนออกเป็น 4 ด้าน โดยเรียงลำดับจากความเร่งด่วนมากไปหาน้อยได้แก่ (1) ด้านการจัดการกลุ่มพบปัญหาข้อจำกัดจำนวนบุคลากรและการขาดแคลนบุคลากรรุ่นใหม่ และมีความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาความรู้ ทักษะ และการสร้างบุคลากรรุ่นใหม่ หรือกลไกที่ทำหน้าที่ในกรณีที่บุคลากรไม่เพียงพอ (2) ด้านเศรษฐกิจและการตลาดพบปัญหาการทำตลาดออนไลน์และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคม และมีความต้องการในการเพิ่มทักษะและช่องทางตลาดออนไลน์ (3) ด้านผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์พบปัญหาคือผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ไม่

รองรับการขนส่งทางไกล มักเกิดการบุงแบก หรือหักก่อนถึงลูกค้า และมีความต้องการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพในการรักษาคุณภาพผลิตภัณฑ์และมีความโดดเด่น และ (4) ด้านความรู้/ทักษะอาชีพพบปัญหาเพียงเล็กน้อย ได้แก่ อุปกรณ์และพื้นที่ที่ไม่เพียงพอต่อกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ และมีความต้องการด้านความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะอาชีพแก่สมาชิกอย่างต่อเนื่อง

5.2 ผลการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์ ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

ภายหลังจากการสนทนากลุ่มคณะกรรมการบริหารวิสาหกิจชุมชนเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาโดยใช้เทคนิค SWOT Analysis แล้ว จึงได้มีการระดมสมองเพื่อกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาโดยใช้เทคนิค TOWS Matrix พบว่า สามารถกำหนดได้เป็น 4 กลยุทธ์ ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์

	จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน(Weaknesses)
ศักยภาพจากปัจจัยภายใน	S1 : มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย S2 : ผู้นำกลุ่มมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาการ S3 : มีความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งในชุมชน S4 : มีกิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยวและประชาชนที่หลากหลาย S5 : มีการจัดการเครือข่ายกลุ่มอาชีพ	W1 : มีจำนวนบุคลากรที่จำกัด W2 : สถานที่ตั้งมีพื้นที่จำกัด W3 : ขาดระบบการถ่ายทอดภาวะผู้นำและการบริหารงานสู่สมาชิกคนรุ่นใหม่
ศักยภาพจากปัจจัยภายนอก		
โอกาส (Opportunities)	กลยุทธ์เชิงรุก (S+O)	กลยุทธ์เชิงแก้ไข (W+O)
O1 : มีหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนและส่งเสริม	S2S3O2O3 : พัฒนาหลักสูตรหรือการอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นศึกษา “อัตลักษณ์บ้านเชียง” ร่วมกับสถานศึกษาในชุมชน	W3O1 : จัดการองค์ความรู้ด้านการบริหารงานกลุ่มและองค์กรให้อยู่ในรูปแบบความรู้เชิงประจักษ์ W1O1 : จัดอบรมเชิงปฏิบัติการถ่ายทอดทักษะความรู้ และภาวะผู้นำสู่สมาชิกในกลุ่ม
O2 : มีนักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไปเข้าเยี่ยมชมและทำกิจกรรมกับกลุ่มอย่างต่อเนื่อง	S4O3O4 : ผลักดันกลุ่มเพื่อเข้าร่วมการจัดแสดงสินค้าและนิทรรศการด้านศิลปะและภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอาชีพในเทศกาล/งานต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด	W2O3O4 : ปรับทัศนียภาพบ้านพิพิธภักดิ์ให้มีมุมศิลปะ (Street Art) ที่สื่อถึง “อัตลักษณ์บ้านเชียง” ที่เด่นชัด
O3 : นโยบายส่งเสริม Soft Power ของรัฐช่วยเชิดชู “อัตลักษณ์บ้านเชียง” ให้เป็นที่รู้จัก		
O4 : การเป็นชุมชนที่มีแหล่งมรดกโลก และหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี และ ชุมชนวิถีดี		
อุปสรรค/ภัยคุกคาม (Threats)	กลยุทธ์เชิงป้องกัน (S+T)	กลยุทธ์เชิงรับ (W+T)
T1 : กระแสการตลาดออนไลน์ สร้างคู่แข่งจำนวนมาก	S1T2 : พัฒนาบรรจุภัณฑ์ของสินค้าที่เล่าเรื่องราว (Story) เฉพาะของสินค้า และทำให้สินค้าสะท้อนถึงคุณค่าของ “อัตลักษณ์บ้านเชียง”	T1W2 : ปรับปรุงทักษะการทำตลาดในพื้นที่ออนไลน์ ด้วยการทำเว็บเพจ (Webpage) แอปพลิเคชัน (Application) ที่เหมาะสมกับศักยภาพสมาชิกกลุ่ม
T2 : การผลิตเชิงอุตสาหกรรมเป็นสิ่งลดทอนคุณค่าด้านอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์	S5T3 : กระจายงานให้กลุ่มอาชีพอื่น ๆ ทั้งในเครือข่ายและในชุมชนที่เกี่ยวข้อง ทำในลักษณะเหมาช่วง	T1T2W1W2 : จัดทำศูนย์การเรียนรู้ออนไลน์เสมือนจริงโดยใช้เทคโนโลยีจักรวาลเสมือน (Metaverse)
T3 : ทรัพยากรดินเหนียว/วัตถุดิบการผลิตหลักมีแนวโน้มลดลง		

จากตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์ โดยแบ่งเป็น 4 กลยุทธ์ ได้แก่

(1) กลยุทธ์เชิงรุก ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรหรือกิจกรรมอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับการให้ความรู้เกี่ยวกับ “อัตลักษณ์บ้านเชียง” โดยบูรณาการความร่วมมือกับสถานศึกษาในชุมชน ได้แก่ โรงเรียนบ้านเชียง กศน.บ้านเชียง เป็นต้น เพื่อให้เยาวชนได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาการปั้นหม้อเขียนสี รวมถึงการวางแผนและผลักดันกลุ่มให้เข้าร่วมกิจกรรมการจัดแสดงนิทรรศการหรือสินค้าที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเทศกาลหรืองานต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

(2) กลยุทธ์เชิงแก้ไข ได้แก่ การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหาร ภาวะเทียบ ข้อตกลง รวมถึงวิธีการจัดการกลุ่มและองค์กรของวิสาหกิจชุมชนจากตัวผู้นำกลุ่มให้ออกมาอยู่ในรูปแบบความรู้เชิงประจักษ์ (Explicit Knowledge) ที่สมาชิกคนอื่น ๆ สามารถเข้าถึงได้ เช่น คู่มือ แผ่นพับ ฐานข้อมูล เป็นต้น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อถ่ายทอดความรู้ เทคนิค และภาวะผู้นำสู่สมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม รวมถึงการจัดมุมศิลปะ (Street Art) โดยการปรับปรุงทัศนียภาพภายในชุมชนบ้านพิพิธภักดิ์ เพื่อสะท้อนถึง “อัตลักษณ์บ้านเชียง” ที่เด่นชัดแก่นักท่องเที่ยว

(3) กลยุทธ์เชิงป้องกัน ได้แก่ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ของสินค้าเครื่องปั้นดินเผาที่สื่อสารเรื่องราว (Story) เฉพาะของสินค้า โดยสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของ “อัตลักษณ์บ้านเชียง” ของตัวสินค้าที่ไม่เหมือนที่อื่น และการกระจายงานในลักษณะเหมาะสม เพื่อให้อาชีพอื่น ๆ ทั้งในเครือข่ายกลุ่มและในชุมชนได้มีรายได้ รวมถึงแก้ปัญหาวัตถุดิบ/ทรัพยากรที่ไม่เพียงพอในอนาคต

(4) กลยุทธ์เชิงรับ ได้แก่ การปรับปรุงทักษะการทำตลาดในพื้นที่ออนไลน์ โดยให้อยู่ในรูปแบบของเว็บเพจ (Webpage) หรือแอปพลิเคชัน (Application) สำเร็จรูปที่เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้และการจัดการของสมาชิก เช่น เฟซบุ๊กแฟนเพจ (Facebook Fanpage) ไลน์ (Line) ตี๊กต็อก (Tiktok) รวมถึงการจัดทำ “ศูนย์การเรียนรู้ออนไลน์เสมือนจริง” โดยใช้เทคโนโลยีจักรวาลนฤมิตหรือเมตาเวิร์ส (Metaverse) แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจได้ศึกษาด้วยตนเอง ดังตัวอย่างในงานวิจัยของ พิรวีส อินทวิ และคณะ (2567) ที่มีการพัฒนาระบบจักรวาลนฤมิตพิพิธภักดิ์ผ้าโบราณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เพื่ออุดช่องโหว่ของปัญหาข้อจำกัดด้านวัสดุอุปกรณ์ บุคลากร และขนาดพื้นที่

ดังนั้น จากข้อมูลศักยภาพ ปัญหาและความต้องการ และกลยุทธ์การพัฒนาดังที่ได้กล่าวมา เมื่อนำมาวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนปั้นหม้อเขียนสี จะสามารถนำเสนอแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพโดยเรียงลำดับเป็นด้านต่าง ๆ ดังตารางที่ 2

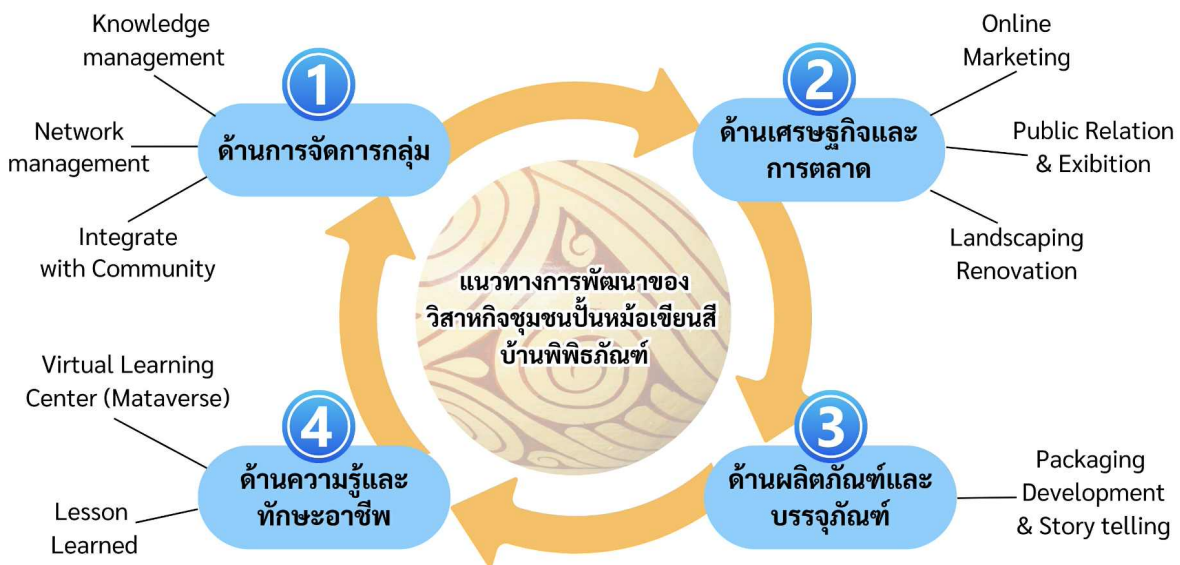
ตารางที่ 2 แสดงการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนปั้นหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์

ลำดับ	แนวทางการพัฒนา (ด้าน)	ประเภทกลยุทธ์	SWOT Analysis & TOWS Matrix	รายละเอียดแนวทางการพัฒนา
1	การจัดการกลุ่ม	กลยุทธ์เชิงแก้ไข	W3O1	การรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับข้อมูลและวิธีบริหารจัดการกลุ่มเป็นคู่มือ หนังสือ วิดิทัศน์ หรือสื่อฐานข้อมูลที่เหมาะสม
		กลยุทธ์เชิงป้องกัน	S5T3	การสร้างเครือข่ายธุรกิจแบบเหมาะสมกับกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ทั้งในและนอกชุมชน
		กลยุทธ์เชิงรุก	S2S3O2O3	การพัฒนาหลักสูตรหรือกิจกรรมอบรมระยะสั้นร่วมกับสถาบันการศึกษาในชุมชน เพื่อสร้างการรับรู้ด้านองค์ความรู้แก่คนรุ่นใหม่

ลำดับ	แนวทางการพัฒนา (ด้าน)	ประเภทกลยุทธ์	SWOT Analysis & TOWS Matrix	รายละเอียดแนวทางการพัฒนา
2	เศรษฐกิจและการตลาด	กลยุทธ์เชิงรับ	T1W2	การสร้างตลาดออนไลน์รูปแบบเว็บเพจและการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อทางสังคมในรูปแบบแอปพลิเคชันที่เหมาะสม
		กลยุทธ์เชิงรุก	S4O3O4	การเข้าร่วมงานจัดแสดงสินค้าของกลุ่มในกิจกรรมพิเศษหรืองานอีเวนต์ (Event) ต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัด รวมถึงระดับชาติ
		กลยุทธ์เชิงแก้ไข	W2O3O4	การปรับปรุงทัศนียภาพชุมชนด้วยการสร้างมุมศิลปะ โดยขั้บเน้น “อัตลักษณ์บ้านเชียง” แก่ นักท่องเที่ยวและคนภายนอกที่มาเยี่ยมชม
3	ผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์	กลยุทธ์เชิงป้องกัน	S1T2	การพัฒนาบรรจุภัณฑ์สินค้าที่เน้นสื่อสารเรื่องราวของ “อัตลักษณ์บ้านเชียง” และรักษาเอกลักษณ์ของสินค้าไม่ให้เกิดความเสียหายเมื่อต้องขนส่งทางไกล
4	ความรู้และทักษะอาชีพ	กลยุทธ์เชิงรับ	T1T2W1	การพัฒนาเป็น “ศูนย์การเรียนรู้บ้านหม้อเขียนสี” ในลักษณะมิติเสมือนจริง โดยใช้ระบบจักรวาลนฤมิต (Metaverse)
		กลยุทธ์เชิงแก้ไข	W1O1	การจัดการถอดบทเรียนและอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อถ่ายทอดทักษะความรู้และภาวะผู้นำสู่สมาชิกในกลุ่ม

จากตารางที่ 2 แสดงการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑ์ โดยจัดเรียงตามความเร่งด่วนของปัญหาและความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งสืบเนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการจัดการสนทนากลุ่ม สามารถสรุปได้เป็น 4 แนวทาง ในระยะต่าง ๆ ได้แก่ (1) ด้านการจัดการกลุ่ม ได้แก่ การจัดการองค์ความรู้ การจัดการเครือข่าย และการสร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในชุมชน (2) ด้านเศรษฐกิจและการตลาด ได้แก่ การสร้างตลาดออนไลน์ การประชาสัมพันธ์ และการปรับปรุงทัศนียภาพชุมชน (3) ด้านผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ การพัฒนารูปลักษณ์สินค้าและบรรจุภัณฑ์ให้แข็งแรง และ (4) ด้านความรู้และทักษะอาชีพ ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง รวมถึงการถอดบทเรียนสู่การสร้างผู้นำและสมาชิกรุ่นต่อไป ซึ่งสรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4 สรุปแนวทางการพัฒนาอาชีพวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑ์ (ภาพโดยผู้วิจัย)

6. สรุปผลการศึกษา

วิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑ์ มีศักยภาพการพัฒนาในด้านจุดแข็งของผลิตภัณฑ์ ความสามารถของผู้นำกลุ่ม ความหลากหลายของกิจกรรมภายในศูนย์การเรียนรู้ การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อคนในชุมชน และการมีเครือข่ายกลุ่มอาชีพ และศักยภาพด้านโอกาสนั้นพบว่ามีการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก นโยบายด้านวัฒนธรรมของรัฐบาล และการเป็นชุมชนท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลก ส่วนปัญหาที่พบมีความสัมพันธ์กับจุดอ่อนและอุปสรรค ได้แก่ ข้อจำกัดด้านบุคลากร สถานที่ ระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ วัสดุดิบ ทรัพยากร รวมถึงคู่แข่งด้านการตลาดออนไลน์และการผลิตเชิงอุตสาหกรรม และเมื่อมีการวิเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนา พบว่า สามารถนำเสนอแนวทางการพัฒนาอาชีพได้เป็น 4 แนวทาง เรียงลำดับตามความสำคัญ ได้แก่

(1) แนวทางการพัฒนาด้านการจัดการกลุ่ม (Group Management) เป็นการพัฒนากลุ่มด้านคน (Human) ประกอบด้วยทั้งกลยุทธ์เชิงแก้ไข กลยุทธ์เชิงรับ และกลยุทธ์เชิงรุก ได้แก่ การรวบรวมองค์ความรู้ ข้อมูล และวิธีบริหารจัดการกลุ่มเป็นฐานข้อมูลที่เหมาะสม การสร้างเครือข่ายธุรกิจแบบเหมาะสม และการพัฒนาหลักสูตรหรือความร่วมมือทางวิชาการกับสถาบันการศึกษาในชุมชน

(2) แนวทางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการตลาด (Economic and Marketing) โดยมีทั้งกลยุทธ์เชิงรับ กลยุทธ์เชิงรุก และกลยุทธ์เชิงแก้ไข ได้แก่ การสร้างพื้นที่ตลาดออนไลน์ การเข้าร่วมงานจัดแสดงสินค้าและประชาสัมพันธ์กลุ่มในกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ และการสร้างบรรยากาศโดยการปรับปรุงทัศนียภาพในชุมชนเพื่อส่งเสริม “อัตลักษณ์บ้านเชียง” ให้มีความโดดเด่น

(3) แนวทางการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ (Product and Packaging) โดยเป็นกลยุทธ์เชิงป้องกัน ได้แก่ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์สินค้าที่เน้นเรื่องราวของ “อัตลักษณ์บ้านเชียง” และเป็นบรรจุภัณฑ์ที่รักษารูปลักษณ์ของสินค้าไม่ให้เกิดความเสียหายในขั้นตอนการขนส่ง และ

(4) แนวทางการพัฒนาด้านความรู้และทักษะอาชีพ (Member Knowledge and Occupational Skill) โดยมี ทั้งกลยุทธ์เชิงรับ และกลยุทธ์เชิงแก้ไข ได้แก่ การพัฒนา “ศูนย์การเรียนรู้บ้านหม้อเขียนสี” เป็นพื้นที่เสมือนจริงโดยใช้ ระบบจักรวาลมิติ (เมต้าเวิร์ส) รวมถึงการถอดบทเรียนเพื่อถ่ายทอดทักษะความรู้และภาวะผู้นำจากประธาน กลุ่มสู่สมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

7. อภิปรายผล

7.1 กระบวนการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑ์ ตำบลบ้าน เชียง อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี ครั้งนี้ มีการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการ สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ ซึ่งเป็นหลักการตรวจสอบด้วยวิธีการสามเส้า ร่วมกับเทคนิค SWOT Analysis และ TOWS Matrix ร่วมกับการประยุกต์ใช้แบบจำลอง CIPP ในการสร้างกรอบดำเนินการวิจัย ซึ่งทำให้ได้ แนวทางการพัฒนาที่มีความละเอียดและเจาะจงกับบริบทปัญหาและความต้องการของกลุ่มอาชีพเป็นอย่างดี ซึ่ง สอดคล้องกับงานศึกษาของ บุชบา หินเธาว์, รัตนา สิทธิอ่วม, จงกล เพชรสุข, ธัญญาพร มาบวบ และสุรียพร แก้ว หล่อ (2566) ที่ชี้ให้เห็นประสิทธิภาพของการใช้เทคนิค SWOT Analysis และ TOWS Matrix ร่วมกับ กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเกิดการสังเคราะห์ปัญหาและแนวทางการพัฒนาที่เป็นประโยชน์อย่างมากกับกลุ่ม อาชีพในชุมชน ส่วนในประเด็นของการวิเคราะห์และตรวจสอบนั้น ในงานวิจัยนี้ได้สนับสนุนให้เห็นว่า การตรวจสอบ ข้อมูลแบบสามเส้าทั้งในด้านข้อมูลและเนื้อหา ทำให้ได้ข้อมูลศักยภาพการพัฒนาของกลุ่มอาชีพได้ละเอียดและ เที่ยงตรงที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ จิราวรรณ สมหวัง และกรพินธุ์ กลิ่นเกสร (2567) ที่นำเสนอถึงประสิทธิภาพของ วิธีการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาโดยใช้หลักการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการสามเส้า ซึ่งทำให้ข้อมูลเป็นที่น่าเชื่อถือ และยังสามารถสนับสนุนกิจกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายอีกด้วย

7.2 การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภัณฑ์ พบว่า สามารถ วิเคราะห์ได้เป็นแนวทางการพัฒนา 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการกลุ่ม ด้านเศรษฐกิจและการตลาด ด้านผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ และด้านความรู้และทักษะอาชีพ ซึ่งการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพดังกล่าวได้สอดคล้อง กับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) โดยเฉพาะในเป้าหมายที่ 8 ในเรื่องการส่งเสริมความเติบโต ของกลุ่มเศรษฐกิจฐานราก และ เป้าหมายที่ 9 ในเรื่องการปรับโครงสร้างภาคการผลิตและบริการของกลุ่มอาชีพ และ หากเมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพในงานวิจัยนี้ออกเป็นแต่ละระยะ จะพบว่า

(1) แนวทางการพัฒนาด้านการจัดการกลุ่ม และด้านเศรษฐกิจและการตลาด คือแนวทางการพัฒนาใน ระยะแรก โดยเน้นการพัฒนาคนผ่านการสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาเครือข่ายความสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์และ ตลาดออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับ สนธยา ปานแก้ว (2567) ที่ชี้ให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม อาชีพในชุมชน ได้แก่ การพัฒนากลุ่ม การพัฒนาคน การวางแผนดำเนินการ และการเพิ่มช่องทางจัดจำหน่าย อีกทั้ง ยังสอดคล้องกับ ชูติพงศ์ คงสันเทียะ และชฎล นาคใหม่ (2567) ที่ได้แนะนำให้ว่า แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพใน ชุมชนในระยะเร่งด่วน คือ การพัฒนาโครงสร้างและการจัดการภายในกลุ่มอาชีพ

(2) ส่วนแนวทางการพัฒนาในระยะต่อมา คือ แนวทางการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ และ ด้านความรู้และทักษะอาชีพ โดยเน้นการพัฒนาภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ ความแข็งแรงของบรรจุภัณฑ์ รวมถึงการ ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และภาวะผู้นำสู่สมาชิกรุ่นถัดไป ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ ชูติพงศ์ คงสันเทียะ และชฎล นาคใหม่ (2567) ที่ว่า แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชนในระยะกลาง คือ การพัฒนาความรู้และทักษะอาชีพ

และการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ สุณัฐพิมล เคนเหลื่อม, รลิตา ดาศรี และอุมาวิดี เดชดำรง (2568) ที่พบว่าแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชน คือ การสร้างผู้สืบทอดแรงงานใหม่ รวมถึงการฝึกอบรมและใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อปรับปรุงความรู้และทักษะแก่สมาชิก

8. ข้อเสนอแนะการวิจัย

8.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

8.1.1 การนำแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์ ในด้านต่าง ๆ ที่นำเสนอ มาใช้วางแผนขั้นตอนและออกแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนากลุ่มอาชีพสู่ความยั่งยืน โดยแบ่งเป็นระยะเร่งด่วน ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อให้สัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของกลุ่ม

8.1.2 ในด้านการนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบายนั้น หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลตำบลบ้านเชียง ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในชุมชน สามารถนำแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มอาชีพ รวมถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มอาชีพในพื้นที่แหล่งมรดกโลกให้เกิดความเข้มแข็งได้

8.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

8.2.1 การนำแนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์ ในด้านต่าง ๆ ที่นำเสนอในแต่ละด้าน มาศึกษาต่อยอดในลักษณะบูรณาการสหศาสตร์ (Interdisciplinary) เพื่อให้เกิดผลงานวิจัยหรือนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น เช่น การวิจัยด้านการออกแบบและกราฟิกเพื่อพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การวิจัยด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เพื่อสร้างระบบจักรวาลนฤมิตรศูนย์การเรียนรู้ การบริการวิชาการด้านศิลปะและวัฒนธรรมในการปรับปรุงภูมิทัศน์ภูมิทัศน์ศิลปะของชุมชนบ้านพิพิธภักดิ์ เป็นต้น

8.2.2 การศึกษาข้อมูลย้อนกลับจากภายนอก (External Feedback) โดยเฉพาะจากนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาใช้บริการศูนย์การเรียนรู้บ้านหม้อเขียนสี เช่น ความพึงพอใจ ข้อเสนอแนะ ความคิดเห็น เป็นต้น เพื่อที่จะนำข้อมูลเหล่านั้นมาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ กิจกรรม ตลอดจนจนถึงการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้และวิสาหกิจชุมชนต่อไป

9. กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนบ้านหม้อเขียนสี บ้านพิพิธภักดิ์ หมู่ที่ 13 ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี” ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกฝ่ายที่มีส่วนสนับสนุนและผลักดันให้การวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ทั้งสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทุกท่าน ผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนจนถึงอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยทุกท่าน

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดอุดรธานี. (2566). *แผนพัฒนาจังหวัดอุดรธานี*

พ.ศ. 2566-2570. อุดรธานี: สำนักงานจังหวัดอุดรธานี.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2567). *เปิดที่มา “อุดรธานี” จังหวัดแรกของไทยที่มี “บ้านเชียง-ภูพระบาท”*

เป็นมรดกโลกถึง 2 แห่ง. สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2568, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_136253

- จิราวรรณ สมหวัง และกรพินธุ์ กลิ่นเกษร. (2567). การพัฒนาศักยภาพด้านอาชีพบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของ
ผู้สูงอายุ: กรณีศึกษากลุ่มชนมกบ้านหัวไร่ ตำบลหัวไร่ อำเภอเมืองสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี. **วารสารวิจัย
วิชาการ**, 7(1), 263-278.
- ชุตติพงศ์ คงสันเทียะ และชฎิล นาคใหม่. (2567). การยกระดับกลุ่มอาชีพสู่มาตรฐานวิสาหกิจชุมชน: กรณีกลุ่ม
เกษตรกรเลี้ยงผึ้ง ตำบลนาจิว อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย. **สัปดาห์: วารสารมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์**, 30(1), 84-97.
- ทักษิณา แสนเย็น, เรณูศรี ชนวิวัฒน์พงษ์ชัย, อนุชิต แสงทอง, เตือนใจ แสงทอง และณัฐจินต์ เสี่ยงโชคอยู่. (2568).
ผลกระทบของการดำเนินงานตาม SDGs ต่อความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาด
ย่อม (SMEs) ในประเทศไทย. **วารสารรัชต์ภาคย์**, 19(64), 181-196.
- บุษบา หินเขาว, รัตนา สิทธิอ่วม, จงกล เพชรสุข, ธัญญาพร มาบวบ และสุรีย์พร แก้วหล่อ. (2566). การศึกษา
แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพทอผ้า กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทยร่วมใจบ้านกร่างท่าวี ตำบล
บ้านกร่าง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. **วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม**,
5(1), 61-77.
- ประเวศ วะสี. (2541). “ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคม และศีลธรรม” ในการแสดง
ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 6. สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2568, จาก
<https://www.econ.tu.ac.th/uploads/archive/file/20200826/adjklopqsz14.pdf>
- พีรวัส อินทวิ, วิจิตรา โปธิสาร, สยาม ระโส, วณมพร พาหะนิชัย, ชัชวาล สนิทสันเทียะ, พิพัฒน์ วิถี, สมชาย มิถุนดี,
เอกราช สร้อยจิตร และอนุชา ถือสมบัติ. (2567). การศึกษาความพึงพอใจผู้ใช้งานที่มีการต่อการพัฒนา
ระบบจักรวาลนฤมิตพิพิธภัณฑผ้าโบราณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. **วารสารมนุษยสังคมศิลปาสาร**,
6(1), 52-63.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2556). **ยุทธศาสตร์การพัฒนา: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติเชิงรุก**. นนทบุรี: บุ๊คพ้อยท์วิชาการ.
- วรรณพงศ์ ช่วยรักษา. (2560). **แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มสตรีทอผ้าอ้อมคราม บ้านถ้ำ
เต่า จังหวัดสกลนคร**. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจสำหรับผู้บริหาร).
ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ศุภสิน วัตตพรหม, พระครูอรุณสุตาลังการ และไพรัตน์ ฉิมหาด. (2567). เศรษฐกิจฐานราก: การพัฒนาวิสาหกิจ
ชุมชน. **วารสารมหาจุฬานาครธรรมศาสตร์**, 11(9), 222-231.
- สถาบันราชภัฏอุดรธานี. (2546). **ข้อมูลวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี โครงการสื่อปฏิสัมพันธ์วัฒนธรรมของชาติ ตาม
แนวพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี**. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- สนธยา ปานแก้ว. (2567). บทบาทสตรีกับการพัฒนากลุ่มอาชีพแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
และเพิ่มโอกาสกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนต่อการสร้างรายได้ที่มั่นคงในพื้นที่ตำบลนาเตย อำเภอท่าย
เหมือง จังหวัดพังงา. **วารสารภูมิวิเทศพัฒนาอย่างยั่งยืน**, 5(2), 12-27.

- สร้อยญา เจริญศิริ และศรัณย์ เจริญศิริ. (2566). ศักยภาพชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนยลวิถี ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 7(3), 135-154.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570)*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุณัฐพิมล เคนเหลื่อม, รสिता ดาศรี และอุมาวิที เดชดำรง. (2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพที่ยั่งยืนของกลุ่มปลาซ่ม ตำบลหัวทะเล อำเภอบ้านหนึ่งจนรงค์ จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา*, 7(1), 347-358.